

ДИЗАЙН ТА ІНТЕР'ЄР БІБЛІОТЕКИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРОБЛЕМА

Анотація: У статті розглядаються питання дизайну та інтер'єру бібліотек. Досліджується соціокультурна діяльність бібліотек, її зв'язок з бібліотечним дизайном. Аналізується вітчизняний та зарубіжний досвід із даної проблеми.

Ключові слова: бібліотека, дизайн, інтер'єр, організація.

Анотация: В статье рассматриваются вопросы дизайна и интерьера библиотек. Исследуется социокультурная деятельность библиотек, ее взаимосвязь с библиотечным дизайном. Анализируется отечественный и зарубежный опыт данной проблемы.

Ключевые слова: библиотека, дизайн, интерьер, организация.

Summary: *The article deals with the design and interior design of libraries. Investigate the socio-cultural activities of libraries, its relationship with the library design. Analyzes the domestic and foreign experience about this problem.*

Key words: library, design, interior, organization.

Постановка проблеми. Принципово важливою складовою діяльністю бібліотеки сьогодні є її робота як соціокультурного центру, при цьому бібліотека не повторює діяльність уже існуючих закладів культури (театрів, клубів, музеїв), а у взаємодії з ними шукає і знаходить свій шлях. Рекреаційна, компенсаційна функція культури, в тому числі і бібліотеки, полягає в формуванні в суспільстві різноманітних форм відпочинку та психологічної розрядки, зняття накопиченого навантаження та задоволення потреб особистості у художній творчості. Реалізація цих функцій потребує відповідних умов у роботі бібліотек, дотримання нормативно-етикетних правил поведінки бібліотечних працівників та читачів, дослідження питань бібліотечного дизайну та його застосування у будівництві і оформленні інтер'єру бібліотеки.

Актуальність дослідження. Сучасна біблі-

отека як багатофункціональний заклад являє собою інформаційний, соціальний, суспільний, освітній і культурний центр. Згідно із змінами до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»- бібліотеку розглядають як інформаційний, культурний, освітній заклад, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів [9]. Для того, щоб бібліотека мала свій неповторний, відмінний від інших образ необхідно вирішувати ряд проблем, пов'язаних із створенням її іміджу. Одним із питань є дослідження бібліотечного дизайну, який включає різні аспекти діяльності: бібліотечну технологію, психологію, естетику. Раніше в бібліотечній практиці комплексно не розглядалось питання бібліотечного дизайну. В літературі обговорювались лиш окремі проблеми: будівництво бібліотек, проведення у бібліотеках робіт з оформлення. Як засвідчив аналіз літератури у вітчизняному бібліотекознавстві, культурології досить мало узагальнюючих джерел з відповідної тематики. Найбільш вагомими публікаціями з даного питання присвячені основним положенням бібліотечного будівництва, проектуванню бібліотечних будівель та бібліотечних меблів. Серед наукових досліджень праці Ф.М.Пашенка, в останні роки Є.В.Балашової, М.Н.Тищенко, А.Н.Вансева. У 1990-тих роках з'явилися монографії і журнальні статті, присвячені будівництву і технічному оснащенню бібліотек, більшість яких опубліковано в спеціальній періодиці країн Європи, Америки, Японії. Бібліотечний дизайн – поняття, яке зустрічається досить рідко навіть серед бібліотекознав-

ців. Слід зазначити праці : Ж.Гаскюеля, Гаррі Фолкнер-Брауна, Ф.М.Пашенка, Б.Р.Зельца, І.П.Жука, М.Я.Гільмана, Л.З.Амлінського, Б.Ф.Володіна, С.Г. Матліної та інших, які частково висвітлювали ті чи інші аспекти бібліотечного дизайну, зазначаючи як приклад висвітлення цих питань за кордоном.

Бібліотечна архітектура в минулому Радянського Союзу (відповідно тепер незалежних держав) в якості функціональної не розвивалась десятками років. З 1930- тих років практично не проектується спеціальні нетипові будівлі, призначені для окремих бібліотек. Будівництво власних будівель для невеликих бібліотек у містах і селах має тенденцію скорочуватись. Ці бібліотеки розміщуються переважно у будівлях багаточільового призначення, при культурних центрах, будинках культури, в житлових будинках. Причинами такої тенденції є забезпечення максимальної доступності бібліотек для читачів, мотивацією щодо незмінності планування містобудівництва та забудови і будівельно-економічними характером. Розміщення бібліотек у будівлях, які використовуються спільно з іншими закладами – традиційно для останніх десятиліть у нашій країні. Найбільш інтеграційні процеси спостерігаються в системі масових бібліотек, які розміщуються спільно з клубами, краєзнавчими музеями, державними архівами, книжковими магазинами. Сьогодні спостерігається включення невеликих бібліотек в центри торгівельного і комунально-побутового обслуговування. На жаль, в Україні все ще збереглась тенденція, згідно якій під бібліотеки пристосовують деякі будівлі, побудовані раніше. Крім того, більшість бібліотек в Україні не мають спеціальних приміщень для проведення культурно-масових заходів, свят, гурткової роботи, вікторин, спортивних змагань. Так, зокрема для розміщення виставки площа бібліотеки має бути збільшена до 10%. Планування і розміщення підрозділів і служб повинні забезпечувати зручність користування бібліотекою і роботою в ній. Загальним стандартом обслуговування в бібліотеці є максимально доступний фонд документів. Бібліотека виконує різні елементи його розкриття і оформлення : розташування стелажів, те-

матичні полиці, виставкові композиції, показ «крупним планом» прийоми цитування і анотування, супровід бібліографічними виданнями, буклетами, кольорові прийоми, посилання на джерела. Цінні та рідкісні видання можуть бути представлені для загального перегляду в скляних шафах, стелажах, на спеціальних виставках. Окреме питання суспільства в цілому і бібліотек зокрема - проектування бібліотечних будівель з пандусами, читальних залів для людей які погано бачать.

Пріоритетним напрямом діяльності бібліотек на сучасному етапі є соціокультурна діяльність. Як зазначає В.М.Зайцев у розумінні об'єму соціокультурної діяльності існують різні точки зору між бібліотекознавцями. Переважно під соціокультурною діяльністю розуміють виставки книг, комбіновані експозиції літератури, твори друку, мистецтва, зустрічі з авторами, діячами культури, літературні дискусії, організація музичних вечорів . До блоку цих функцій часто приєднують зв'язки з громадськістю і рекламування бібліотеки. [8].

Соціально-культурна діяльність сьогодні розглядається як прикладна культурологія, нова галузь професійної творчої діяльності, основним змістом якої є посилення гуманістичних підходів у суспільному житті і в житті окремих особистостей специфічними засобами осмисленої цілеспрямованої культуротворчості.

Архітектура, дизайн та інтер'єр бібліотеки займають важливе місце у задоволенні естетичних потреб користувачів ознайомленні його з культурою, мистецтвом, історією.

Розглядаючи поняття дизайн слід зазначити, що у термінологічному словнику з культурології, за редакцією В.Антофійчука, зазначається, що даний термін походить від (англ.- проект, план, малюнок) – метод проектування зручних і красивих речей на основі наукових в тому числі й естетичних даних. [1]. Привабливий дизайн здатний справляти сильний позитивний вплив на аудиторію. Як зазначає дослідник А.В.Єфімов, дизайн – специфічна діяльність, пов'язана з проектуванням усіх об'єктів середовища, що оточує людину : від предметів побуту, житлових приміщень, комплексного обладнання підприємств [7].

Види дизайну : графічний, індустриальний, архітектурний, ландшафтний, дизайн одягу і аксесуарів, арт-дизайн. В науці поступово виділяється окремий напрям - дизайн архітектурного середовища, який покликаний до проектування комплексних середовищних архітектурних об'єктів з позиції максимально широкого охоплення взаємовідносин людини з природою, з предметно-просторовим і соціально-культурним оточенням з метою створення достатньо великих елементів гармонізованого середовища, який володіє не тільки формальною цілісністю, а відображає характер образу життя. Важливо при дизайні функціональне призначення того чи іншого приміщення.

Архітектура – мистецтво створення проектування й побудови будинків і споруд, що формують просторове середовище для життя і діяльності людини. Інтер'єр – внутрішній простір будівлі, створений архітектурними засобами, а також за допомогою розпису, оздоблення, меблів, у сучасній архітектурі створення інтер'єру спрямоване на задоволення естетичних вимог та зручностей приміщень для житла, праці, відпочинку [1]. Дослідники Є.В.Балашова М.Н.Тищенко, А.Н.Ванєєв дають наступне визначення

бібліотечного дизайну – художнє оформлення бібліотек, багатоаспектна діяльність, що вирішує завдання художнього конструювання бібліотечних будівель і приміщень, створення фірмового стилю бібліотеки на основі поєднання комфортності, естетизації, гармонії з оточуючим світом [2].

Безперечним фактом є те, що будівлі багатьох бібліотек по формам і стилю відображають архітектуру свого часу. По об'єктам бібліотечного будівництва можна повно і наочно прослідкувати історичний розвиток і різноманітність архітектурних форм за останні 150-200 років. Світова бібліотечна і архітектурна думка на протязі багатьох років створювала образ бібліотеки, відшукуючи кращі рішення планування інтер'єру. Раніше весь збір документів розміщувався в одній посудині. Місце розташування не мало принципового значення, так як і форма обладнання. Поступове збільшення фонду потребувало

виділення окремих приміщень, саме тоді виникають питання визначення місця бібліотечного приміщення. На протязі багатьох століть питання пошуку оптимальних приміщень для бібліотеки турбують суспільство. Більшість нових бібліотечних будівель побудовані у стилі модерн, вони мають відповідний своїй функції простий архітектурний облік, архітектура будівель в цілому вирішена у формі куба, з кам'яними і скляними поверхнями, використовується каркасний спосіб будівництва. Для підвищення виразності сили втілення ідеї бібліотечних будівель архітектори досить часто звертаються до національного культурної спадщини, елементів народного мистецтва, використовуючи при цьому символіку, зокрема форму книги як основного формалізованого образу бібліотеки (сторінки відкритої книги). Вибір форми будівель визначається функцією бібліотеки, об'ємом фонду, організацією їх збереження [2].

На сучасному етапі велике значення при будівництві бібліотек відіграють архітектурно-планувальні рішення, які мають відповідати вимогам : максимум зручностей для роботи читачів і співробітників, пристосовуваність приміщення до виконання різноманітних бібліотечних функцій, максимальна ємкість книгосховищ, економічність побудови і експлуатації, краса архітектурного обліку, про які зазначається в основних положеннях бібліотечного будівництва [3]. Важливими складовими бібліотечного дизайну сьогодні є проектування бібліотечних будівель, проблема збереження і реконструкції старовинних бібліотечних будівель – пам'яток архітектури, концепція гнучкого планування приміщень, зонування бібліотечних приміщень. Є.В.Балашова, М.Н.Тищенко та А.Н.Ванєєв особливу увагу приділяють детальному розшифруванню зони бібліотеки – групування сукупності окремих приміщень і площі, пов'язаних єдністю виробничого процесу чи процесу обслуговування, що має закінчений технологічний цикл : (вестибюль, абонемент – закритий і відкритий доступ, його розміщення суттєво впливає на планування роботи, читальні зали, довідково-бібліографічна служба, виставковий зал, де користувачі мають змогу переглянути нові

надходження, періодичні видання, виставки картин та інші, конференц-зал, аудіо-зал, обладнаний відповідною технічною і акустичною апаратурою, комп'ютерами, книгосховище, зона відпочинку, службові приміщення, суміжна територія). Кожній функціональній зоні бібліотеки відповідає певний спосіб художнього оформлення. Основний принцип зон в бібліотечних будівлях – зробити для читача всі служби бібліотеки зручними, доступними, найменш затратними по часу. При будівництві бібліотеки необхідно враховувати розподіл будівлі на публічну (читацьку) і закриту (службово-виробничу) частину [2]. Виділення для бібліотек нових комфортабельних приміщень, обладнаних технічними засобами, естетично оформлених – сучасна необхідність. Основна мета діяльності бібліотеки – створення оптимальних функціональних умов для перебування читачів і роботи персоналу

Складовою бібліотечною дизайну є організація інтер'єру у бібліотеці, що включає компоненти: інтер'єр – внутрішньо об'ємно-планувальна організація бібліотечних приміщень і комплексного бібліотечного обладнання, який сприймається в якості функціонального призначення. Фактори організації середовища приміщень: колір, освітлення, озеленення, декоративне оформлення, бібліотечні меблі, фірмовий стиль бібліотеки.

Дослідження читацьких запитів користувачів на тему: «Чи влаштовує Вас зовнішній вигляд і дизайн бібліотек міста», які часто проводять обласні та міські бібліотеки України засвідчили, що більшість опитаних чекають позитивних змін стосовно зовнішнього вигляду і дизайну бібліотек, хотіли б бачити бібліотеку великою, світлою, красивою, комфортною, сучасно оснащеною будівлею. [11].

Сучасний користувач мріє відвідуючи бібліотеку в пошуках необхідної інформації, літератури мати можливість побувати на масовому заході, користуватись спеціальним залом для масових заходів, кафе, фізкультурним залом. Саме тому популярними стають бібліотеки-клуб, бібліотеки-кафе, бібліотеки-театр.

З огляду на це цікавим є досвід вирішення цієї проблеми у зарубіжних країнах. У Націо-

нальній бібліотеці Білорусії, дизайн якої уже є витвором мистецтва, з першого погляду відчувається, що це заклад культури діє декілька складових соціокультурного комплексу: оглядова площадка, багатфункціональний конференцзал, центр ділових зустрічей, переговорів, прес-центр, Інтернет-центр, музейний комплекс, художня галерея, комплекс спеціалізованих залів літератури та мистецтва, зони рекреації, дитяча ігрова кімната, центр комп'ютерних ігор і віртуального туризму, спортивно-оздоровчий комплекс і комплекс ресторан-кафе, створені умови для людей з обмеженими фізичними можливостями (пандуси, спеціалізовані ліфти, підйомники) тощо. [10].

В Європі по мірі розвитку тенденцій інформатизації бібліотечної справи все більше інтенсивно розвивається бібліотечна архітектура. Саме в цій сфері кращі архітектори світу в кінці ХХ століття змогли реалізувати свої самі ексцентричні замисли, самі яскраві рішення. Можна сказати, що по мірі віртуалізації внутрішньої діяльності все більш видимими стають самі бібліотечні будівлі. Вони стають більш гостинними, запрошують користувача не тільки до віртуальних подорожей, але перш за все до роботи всередині реально існуючої бібліотеки в її традиційній фізичній формі. Розпочинаючи з середини ХХ століття завдяки могутньому імпульсу, який дав бібліотечній архітектурі Алвар Аалто, побудувавши 11 бібліотек бібліотека стає все більш людською. При цьому вона розпочала надавати читачу нові послуги і нові можливості, розпочала робити те, що раніше не робила. Принципово важливою складовою діяльності бібліотеки стала в першу чергу її робота як культурного центру. Комфортність перебування у бібліотеці досягається з допомогою наявності меблів, технічних засобів, які відповідають функціональному призначенню бібліотеки, простоти і зручності експлуатації, сучасний дизайн, комфортність спілкування і відпочинку.

В той же час у Західній Європі стає нормою реалізації в архітектурному просторі конкретної бібліотеки продуманої до найменших деталей концепції її функціонування, досить детально та ілюстровано подаються ці відомості у дослідника Б.Ф. Володіна [5].

В умовах комп'ютеризації функціональність бібліотечної архітектури західних країн частіше всього відображають принципово нове розуміння ролі бібліотеки як культурного центру, який інтегрує в своїй діяльності самі різноманітні напрямки соціокультурної практики. Найбільші враження на відвідувачів справляє бібліотека в Копенгагені, відкрита у 1999 році. На першому поверсі розташовано кафе, по ескалатору читачі піднімаються в читальні зали. Окремі приміщення призначені для культурно-дозвілєвої діяльності: великий виставковий зал, проходять одночасно виставки живопису, скульптур, фотографій. Поруч знаходиться великий зал, який може слугувати і лекційним і концертним. Розташування подіуму, панелей на стінах і акустичні властивості змінюються в залежності від вимог проведення конкретного заходу. Як простір культурного центру використовуються два нижніх поверхи. На першому поверсі розташовано книжковий магазин, кафетерій. У вихідні тут проводяться літературно-концертні заходи і зустрічі з діячами культури. На другому поверсі в особливому приміщенні організуються виставки рідкісних видань. Вітрини розташовані в самих несподіваних місцях, зокрема на вхідних дверях, які постійно крутяться, на стінах перед кафе та інших.

Все це проходить паралельно з основною діяльністю бібліотеки [5; 8].

Вивчення зарубіжного досвіду є важливим за умови запозичення усього позитивного у бібліотечну практику України. Позитивне вирішення проблеми бібліотечного дизайну можливе лише за співпраці бібліотекарів і архітекторів, хоча між ними існує природня дискусія [3, С.302]. Протиріччя в основному стосуються проблем містобудування і забудови; зовнішнього вигляду будівлі, її технологічним процесам і основним функціональним потокам бібліотеки. Будівля бібліотеки має бути функціонально цілеспрямованою до ролі закладу обслуговування і задовольняти естетичні вимоги якості інтер'єру, зовнішнього вигляду. Саме тому важливо будувати бібліотеку на основі правильного визначення її функцій із врахуванням соціокультурної діяльності.

Таким чином, багато проблем бібліотеч-

ного дизайну, які розробляються бібліотекознавцями, архітекторами, мистецтвознавцями, культурологами сучасності залишаються актуальними і чекають своїх дослідників.

В цілому слід зазначити, що бібліотеки, які пріоритетним напрямом своєї роботи вбачають соціокультурну діяльність сприяють розвитку культури, залученню користувачів до культурної спадщини, розвивають у своїх користувачів здібності сприймати культуру та мистецтво, уяву і творчу основу у дітей та молоді, організують вечори, зустрічі, конкурси, концерти, лекції, фестивалі роблять помітний внесок у культуру майбутнього суспільства. Бібліотечний дизайн – багатоаспектна діяльність, що вирішує завдання від бібліотечної технології до бібліотечної психології, реальний спосіб підтримки престижу і авторитету бібліотеки в очах суспільства.

Література:

1. Антофійчук В. Культурологія: термінологічний словник / В. Антофійчук.- Чернівці, 2007.- 159 с.
2. Балашова Е.В., Тищенко М.Н., Ванев А.Н. Библиотечный дизайн: Учебное пособие / Е.В. Балашова, М.Н. Тищенко, А.Н. Ванев.- М.: Гардарики, 2004.- 288 с.
3. Библиотечные здания: основные положения библиотечного строительства.- М.: Строиздат, 1993.- 313 с.
4. Библиотечная мебель: Рекомендации.- Рига, 1984.- 44 с.
5. Володин Б.Ф. Всемирная история библиотек / Б.Ф. Володин.- Спб.: Профессия, 2004.- 432 с.
6. Гаскюэль Ж. Пространство для книги. Руководство для всех тех, кто строит, обустраивает и обновляет библиотеку / Ж. Гаскюэль.- М., 1995.- 124 с.
7. Ефимов А.В. Дизайн архитектурной среды: Учебное пособие / А.В. Ефимов.- М.: Архитектура – С, 2006.- 504 с.
8. Зайцев В.Н. Социокультурная деятельность библиотек – один из путей развития информационного общества / В.Н. Зайцев // Библиотековедение.- 2006.- №2.- С.23-25
9. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» // Голос України.- 2009.- 17 червня.- С.5
10. Публичные библиотеки Беларуси в контексте социокультурного пространства региона // Режим доступа: <http://hghltd.yandex.com>
11. Соціокультурна діяльність: Публічні бібліотеки / Національна парламентська бібліотека. Укладачі: С.Кравченко, І.Цурина.- К., 2005.- 67 с.